

Naso's Plejaden III

Naso's Plejaden

het O.V.I.D.I.U.S. project

Stefan van den Broeck

Auteur: Stefan van den Broeck
Coverontwerp: Felix van den Broeck
ISBN: 9789465209043
© Stefan van den Broeck 2025
Uitgegeven via Brave New Books

Niets uit deze uitgave mag verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt worden, door middel van druk, fotokopie of op welke andere wijze ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van Stefan van den Broeck, Jules van Biesbroeckstraat 7, 9050 Gentbrugge

Wat voorafging...

Student Isidoor François, op zoek naar informatie voor zijn licentiaatsthesis over de dichter Ovidius, komt via kersvers Commandeur in de Légion d'Honneur Jorge Luis Borges in contact met de onderzoekster Elsbeth Gerrol-Werge. Met behulp van een apparaat van eigen vinding – de Funesian Alephoid Neuronal Time Access Sound and Image Engine – verplaatst ze zijn bewustzijn naar het verleden om uit de eerste hand informatie in te winnen over zijn studieobject. Isidoors bewustzijn, geïncarneerd in de Isispriester Isidorus, krijgt van Isis de opdracht het leven van Ovidius op te tekenen, omdat dit voor de goden essentiële informatie bevat.

Isidorus, kort na de dood van Ovidius' vader ontwaakt, voert een eerste gesprek met Statulia, de moeder van de dichter. Deze brengt verslag uit van een betere tijd in haar thuisstad Sulmo en de kinderjaren van haar zoon en diens broer Lucius tot ze in 30 v. Chr. met lede ogen moet aanzien hoe haar man zijn twee zonen onder de hoede van de aristocraat Marcus Valerius Messalla Corvinus naar Roma brengt voor verdere opleiding.

In het dagboek van Pupilla, Ovidius' eerste vrouw die verlossing zoekt van haar pijnlijke verleden, vindt Isidorus informatie over het leven van Ovidius en zijn naasten tussen 30 en 15 v. Chr.: zijn huwelijk met Pupilla – die eerst met zijn broer was verloofd – hun scheiding, de dood van zijn broer, zijn ambtelijke carrière en opgang als dichter onder de hoede van Messalla, Pupilla's kortstondige huwelijken met Aulus Caecina Severus en Marcus Licinius Crassus Frugi, haar streven naar een hereniging met Ovidius en diens tweede huwelijk met Claudia, die sterft bij de geboorte van hun dochter, met een het einde van Ovidius' politieke ambities.

BOEK 3

Cypassis

The object of love is to serve, not to win.
(Woodrow Wilson)

*Je zult gaan en - arme ik – bij wie, wreedaard, laat je me achter?
Wie zal mij - verlaten - een milde verzachting brengen?*
(Ovidius Heroides III, 61-62)

Dagboek Rhona - Dag 3 (ochtend)

Elsbeth heeft me vanmorgen voorgesteld aan een heleboel nieuwe mensen, mannen en vrouwen. 'Vrienden' noemde ze hen. Ze stonden vanmorgen plots allemaal voor de deur. Niet allemaal tegelijk, maar binnen een tijdspanne van een klein half uur waren de vestibule en de keuken van ons huisje aan de via Vittoria gevuld met een indrukwekkend gezelschap mannen en vrouwen. Elsbeth hield hen zorgvuldig weg uit de woonkamer, waar Isidoor aan haar apparaat gekoppeld is. Sommigen zijn blijkbaar erg beroemd. Ik had ook wel het gevoel dat ik hen allemaal kende, maar het was alsof ik hen door een melkglazen ruit zag. Eén kwam me wel helemaal bekend voor, maar die kon het toch écht niet zijn! Kun je nagaan hoe overdonderd ik was toen Elsbeth me verzekerde dat hij het wel degelijk was, in hoogsteigen persoon! Zijn begeleidster was er niet bij: hij liep aan de arm van een andere, vlasblonde jongedame.

Ze gaven me allemaal keurig een hand toen Elsbeth me aan hen voorstelde (maar hen niet aan mij!) en keken me aan met een zeker ontzag, waarvan ik het gevoel had dat ik het eerder voor hen zou moeten voelen. Voor Hem was dat zeker het geval! Het was alsof een elektrische stroom door mijn arm ging toen hij me de hand schudde, zijn blinde ogen op me vestigde en met een sonore stem: 'Gracias!' zei.

Ik had geen idee waarvoor hij me bedankte.

Ze betraden in kleine groepjes de woonkamer en observeerden Isidoor terwijl Elsbeth uitleg gaf over de werking van haar Funesian Alephoid Neuronal Time Access Sound and Image Engine: ja, het is een mondvul. Ik zag verscheidene van onze gasten monkelen toen ze het uitsprak. Misschien herken- den ze ook de verwijzingen naar Zijn werk, of vonden ze het bespottelijk om een apparaat zo'n lange naam te geven. Elsbeth liet hen ook de registratie van Isidoors levenstekens

bestuderen. Een van de mannen vroeg hoe lang de procedure zou lopen.

‘Niet meer dan een week, als alles goed gaat,’ antwoordde Elsbeth.

Hij vroeg hoe ze de vorderingen van de Vector kon volgen. Ze legde uit dat hij door de mentale link de woorden van de hrön simultaan fluisterde: een indrukwekkende tijdsprong op zich! Aangezien de hrön de opdracht had gekregen zijn ervaringen op te schrijven, en het in zijn tijd de gewoonte was hardop te lezen, hadden we zo goed als alle informatie meegerekregen: Elsbeth had ze zelfs opgenomen met het vreemde rechthoekige apparaatje met het gestileerde appelsymbool op de enige knop, dat ik voor het eerst in haar kelder in Eindhoven had gezien. Ze zei ook dat de tot nu toe ingewonnen informatie vele gaten in de bestaande kennis opvulde en dat al wie dit interesseerde en niet het geduld had te wachten op de schriftelijke neerslag, die pas na het experiment beschikbaar zou zijn, de opnames kon beluisteren. Wel niet de hele opname: het apparaat beschikte helaas niet over voldoende opslagruimte om het hele experiment vast te leggen. Aan het eind van deze dag zou ze de eerste opnames moeten wissen om plaats te maken voor het vervolg. Een tweede opslagapparaat was ‘in dit deel van het ruimtetijdcontinuüm’ helaas niet voorhanden, zei ze op verontschuldigende toon.

Ze legde ook uit hoe ze de Vector – daarmee bedoelde ze Isidoor, begrijp ik nu - op momenten van verminderde hrön-activiteit (wanneer die sliep) indien nodig nieuwe instructies kon influisteren, die de hrön in de vorm van dromen zou ontvangen.

‘Aangezien onze plannen alleen vrucht kunnen dragen als de Vector in alle opzichten volkomen wordt bevredigd, moeten we hem af en toe wekken om zijn hrön te vertijden naar een moment waarop ontbrekende informatie kan gevonden worden.’

Later op de dag zag ik enkele mensen met een minuscule koptelefoon aan het opnameapparaat zitten. Sommigen namen driftig nota's.

'Jammer dat deze informatie niet openbaar kan gemaakt worden. Zonder materiële bron zal niemand het geloven. Wordt de schriftelijke neerslag ons ter beschikking gesteld?' vroeg een man in een zeer gedistingeerd Engels.

'De Vector mag op geen enkele manier argwanend gemaakt worden over zijn ervaringen. De neerslag is hem beloofd, en moet hem toekomen,' antwoordde Hij in Elsbeths plaats. 'Neem er genoeg mee dat u informatie krijgt voor ze wordt gepubliceerd, ook al kunt u ze dan niet gebruiken.'

De jonge vrouw met vlasblond haar fluisterde Hem iets in het oor. Hij glimlachte samenzweerderig.

'Ja, dat is denkbaar. Maar slechts in zeer beperkte mate en mits voldoende camouflage.'

Zijn antwoord ontlokte de vrouw een tevreden glimlach. Ze fluisterde twee mannen uit het gezelschap iets in het oor, waarna ook zij tevreden knikten.

Later die namiddag toen iedereen was vertrokken naar verschillende hotels in de buurt nam Elsbeth me even mee naar de keuken en schonk me een groot glas melk in. Ik was nog altijd onder de indruk van mijn ontmoeting met Hem.

'Waarom waren die mensen hier?' vroeg ik.

'Zij zijn mijn opdrachtgevers: ze hebben een bijzondere interesse voor mijn experiment.'

'Betalen zij hiervoor?'

'Inderdaad.'

'Elsbeth, ik moet het vragen...'

'Doe maar, kindje.'

'Wordt Isidoor misbruikt? Is hij een proefkonijn? Dat woord "Vector". Ik bedoel...'

'Wat?'

‘Ik ben erg op hem gesteld: ik zou niet willen dat hem ... iets overkomt.’

‘Of hem iets zal overkomen kan ik niet zeggen, alleen dat het in ieder geval niemands bedoeling is hem te schaden. Integendeel: het succes van de hele onderneming hangt net af van zijn volslagen bevrediging.’

‘Dus die mensen zijn hier niet om de vruchten van zijn onderzoek voor zijn neus weg te kapen?’

‘Nee, kindje, daarvoor zijn ze niet hier. Isidoor zal ten volle de vruchten plukken van zijn inspanningen. En na afloop zal niet alleen de academische maar de hele wereld hem dankbaar zijn.’

‘Maar waarom zijn die mensen dan wel hier?’

Ze aarzelde even alsof ze zich afvroeg of ik klaar was voor wat ze me ging vertellen.

‘Hun interesse gaat niet uit naar de resultaten van het experiment, maar naar het experiment zelf. Of eerder naar een ... bijproduct.’

‘Ik begrijp het niet.’

‘Dat komt nog wel. Alles op z’n tijd: we zijn nog wel een paar dagen bezig. Je hebt toch precies gedaan wat ik je vroeg?’

‘Wat bedoel je?’

‘Eerder. Je bent toch nog maagd?’

‘Wees gerust: ik ben braaf geweest. Niet dat hij niet heeft geprobeerd. Hij is een vurige jongen.’

‘Mooi zo. Ik wil je nog iets vragen: zou je de volgende dagen niet willen masturberen?’

‘Als dat echt moet...’

‘Het maximaliseert de kansen op welslagen van het experiment.’

‘Experiment? Wat heb ik daarmee te maken?’

‘Alles, kindje, alles. Isidoor is de Vector, jij bent de Facilitator.’

‘Facilitator?’

Nog niets vragen. Ik leg het je later wel uit.

‘Wanneer? Moet ik me zorgen maken?’

‘Natuurlijk niet: wat voor Isidoor geldt, geldt ook voor jou. Je zult de vruchten van deze ervaring plukken. In meer opzichten dan je kunt vermoeden.’

‘Wanneer?’ herhaalde ik.

‘Op het juiste moment,’ zei ze. ‘Drink je melk op. Ik hoor iets. Onze priester is weer aan het schrijven.’

ISIDORI SACERDOTIS

MEMORABILIA¹

Sive arcana creationis in vita Nasonis poetae latentia
Liber tertius

Praefatio

De eerste dag na mijn laatste ontmoeting met Pupilla – ik ontwaakte pas halverwege de namiddag - probeerde ik te achterhalen of het de godin opnieuw had behaagd de tijd te versnellen. Bij een vrouw, die een offer had gebracht in een van de kleinere offerhaarden, veinsde ik vanmorgen verstrooidheid en vroeg hoe de **consuls*** ook weer heetten. Ze kende zelf maar de naam van een van hen, Gaius Caesar: nog steeds hetzelfde jaar dus (*1 na Christus*). Aan een novice vroeg ik welke dag het was omdat ik die veilig kon wijsmaken dat ik enkele dagen in meditatie had doorgebracht. De dag voor de **Kalendae** van Martius (*28 februari*). Geen tijdsprong. Kennelijk vertrouwde de godin erop dat dit tijdsgewricht nog opportuniteiten bood voor het vervullen van mijn opdracht.

Want die leek me ondanks mijn ontmoetingen met Statulia en Pupilla verre van voltooid. Dat ik in de veelheid aan informatie over de dichter Ovidius zelf nog niets had kunnen ontwaren dat het probleem van de goden zou kunnen helpen oplossen stoorde me, maar ik besepte ook dat het niet de taak was van mijn menselijke geest om de vereiste geheimen uit deze informatie te puren. Bovendien was de dichter aan het

¹ **Uitspraak:** In het Latijn spreekt men elke **c** uit als **k**, (Cicero = **K**ikero) **v** als een **w**, (Livia = **L**iwia) **u** als **oe** (Lucius = **L**oekioes), **y** als **u** (Hyginus = **H**uginoes), **ie** als **aparte klinkers** (cliens = cliëns), **ae** als **aai** (Caesar = **K**aaisar), **oe** als **oi** (Phoebus = **F**oiboes). Een **s** wordt **nooit** uitgesproken als **z**, **z** wordt uitgesproken als **dz** (**Z**eno = **D**zeno). En **i** **vooraan in het woord, gevolgd door een klinker** is een **j** (=Ianuarius = **J**anuarius). Voor het gemak van de lezer en de herkenbaarheid is deze **i** in dit boek altijd als **j** geschreven (dus Julius, niet Iulius)

* **Vetgedrukte woorden** worden toegelicht in de verklarende woordenlijst in de appendices. Namen, indien van belang, vindt men in de lijst van namen.

eind van Pupilla's verhaal nauwelijks zevenentwintig jaar oud. Wat me meer verontrustte was dat ik geen idee had waar ik nog meer informatie zou kunnen vergaren.

In tegenstelling tot de vorige keren kwam de oplossing spontaan naar me toe. Op de ochtend van de Matronalia (*1 maart – feest van moeders en getrouwde vrouwen*) hoorde ik mijn naam noemen – ik was net de trappen voor het altaar aan het vegen – en toen ik me omdraaide zag ik een jonge vrouw, haast nog een meisje, gehuld in een **stola** en met opgebonden haren, die me met een zekere dringendheid aankeek. Ze kon niet veel ouder zijn dan vijftien.

Ik bevestigde dat ik inderdaad Isidorus was.

'Jij weet dus meer over mijn vader?'

'Hoe...' ze liet me mijn vraag niet afmaken.

'Ik heb mijn grootmoeder gisteren gesproken. Je kent haar: Statulia.'

Ovidia.²

'Wat doet u denken dat ik informatie zou hebben over uw vader?'

'Is dat niet zo, dan?'

Heen en weer getrokken tussen de directieven van mijn opdracht en mijn drang naar discretie wist ik niet meteen hoe te antwoorden.

'Mooi. Je moet me helpen.'

'Helpen? Maar ik dacht...'

'Grootmoeder zei dat je met Pupilla hebt gesproken. Hebben jullie het ook over mij gehad? Of over mijn moeder?'

'Uw moeder is ter sprake gekomen, ja,' antwoordde ik voorzichtig.

'Zou je me over haar kunnen vertellen? Ik heb haar nooit gekend. En vader vertelt me nooit wat.'

'Pupilla heeft in vertrouwen met me gesproken. Ik kan niet...' stribbelde ik tegen.

'Ze hoeft het toch niet te weten.'

² Isidorus kent de naam van zijn gesprekspartner omdat meisjes als naam de vrouwelijke vorm van hun familienaam kregen, vandaar: Ovidia.

‘Het spijt me.’

‘Ik hoef ook helemaal niets over haar te weten: alleen wat ze je verteld heeft over mijn moeder. Misschien begrijp ik het dan wat beter.’

‘Begrijpen?’

‘Mijn vader. Waarom hij zo is.’

‘Kunt u het niet aan uw grootmoeder vragen?’

‘Grootmoeder wil er niet over praten.’

‘Zelfs als ik u mocht helpen, Pupilla heeft me niet veel verteld: ze was er niet bij.’

‘Maar vader moet toch... ik weet dat ze elkaar nog af en toe...’

‘Zoals gezegd: ik kan u niet helpen. Waarom gaat u niet zelf met Pupilla praten?’

‘Ze is verhuisd.’

Ik herinnerde me Pupilla’s voornemen om te trouwen. Dat ze al zo snel zou terugkeren naar Falerii had ik niet verwacht.

‘Waarom hebt u vroeger niet...?’

‘Ik kreeg nooit de kans. Ik heb lang in Sulmo gewoond. Pas op mijn zevende ben ik naar Roma gekomen. En zelfs toen zag ik mijn vader nauwelijks en mocht ik het huis niet uit. En na mijn huwelijk...’

‘Huwelijk?’

‘Prima aetate³. Ik heb een dochter. Juventia.’ Ze zei het met een mengeling van drama, kinderlijke trots en vertedering.

‘Uw echtgenoot heet dus Juventius.’

‘Heette.’

‘Het spijt me.’

‘Hij was al ziek toen we grootmoeder en grootvader de laatste keer bezochten. Het was misschien niet verstandig om...’

Ik overdacht even de mogelijke aanvullingen van haar afgebroken zin en besloot er niet verder op in te gaan.

‘Je kunt me dus niet helpen?’

³ Op de minimumleeftijd (12 jaar)

‘Ik weet wellicht niet meer over uw moeder dan uzelf: dat uw vader zielsveel van haar hield, dat ze niet veel ouder was dan u nu toen ze trouwden en...’

‘...dat ze dood is.’

‘Ja.’

‘En meer kun je me echt niet vertellen?’

Pupilla had me over de omstandigheden van haar moeders dood verteld, maar ik gaf op dat moment de voorkeur aan een - achteraf gezien - misplaatste fijngevoeligheid boven het meedogenloos najagen van mijn opdracht. Blijkbaar had niemand Ovidia ooit verteld hoe haar moeder was gestorven en ik wou haar niet met het gewicht van de waarheid belasten. Ik ken de neiging van mensen, en bij uitstek vrouwen, om zichzelf zaken te verwijten waar ze geen enkele schuld aan hebben. Ik zweeg.

‘Dan heb ik niets aan je,’ zei ze, draaide zich om en verliet de tempel.

Ik hoopte dat de godin me mijn dwaasheid zou vergeven.

Een uur na mijn fout met Ovidia had ze dat kennelijk al gedaan. Mijn oog viel op een eenvoudig geklede vrouw met een aardedonkere huid. Niet alleen dat laatste maakte haar opvallend, ook het feit dat ze kennelijk op zoek was naar iemand. Ik voelde achteraan in mijn nek niet langer bestaande haartjes recht komen toen ik haar herkende: de slavin van Statulia. Opeens beseftte ik dat Pupilla me in haar dagboek de naam van deze vrouw had verteld. Na een aarzeling, ingekort door de herinnering aan mijn mislukte gesprek met Ovidia, stapte ik op haar toe.

‘Cypassis.’

‘Isidorus.’ Ze leek niet verbaasd dat ik haar bij naam noemde.

‘Zocht je mij?’

‘Ik had gehoopt Pupilla hier te vinden.’

‘Die is blijkbaar vertrokken naar Falerii.’

‘Jammer.’

‘Waarom?’

‘Ik wou haar iets vragen.’ Ze liet een lange stilte vallen, en veinsde een moeizame keuze tussen verschillende mogelijkheden. We wisten allebei van in het begin wat haar keuze zou zijn.

‘Misschien kun jij me helpen? Je hebt met haar gepraat.’ Ze ontweek mijn blik.

Ik glimlachte minzaam.

‘Wie met een priester van Isis praat, praat met Isis. De inhoud van zo’n gesprek prijsgeven ware heiligschennis.’

Ze sloeg haar ogen neer.

‘Wat wou je haar vragen? Misschien kan de godin je helpen zonder Pupilla’s vertrouwen te verraden.’

Ze keek hoopvol op en ik zag haar een meer discrete plek zoeken. Ik nam haar mee naar een lege hoek van het binnenplein.

‘Ik neem aan dat Pupilla je over mij heeft verteld.’

Ik knikte.

‘Wat ik heb betekend voor haar. En voor haar eerste man.’

‘De zoon van je meesteres.’

Ze knikte op haar beurt.

‘Zonder mij was hij gestorven.’

‘O?’

‘Toen zijn Claudia stierf. En daarna. Ik heb gezien wat het met hem deed: ik stond doodsangsten uit als ik niet bij hem was.’

‘Je gaf om hem.’

‘Hij was mijn meester.’

‘Dat bedoel ik niet.’

Ze knikte.

‘En hij? Gaf hij ook om jou?’

‘Dat dacht ik. Maar toen nam hij zijn dochter mee naar Roma. En hij liet me achter in Sulmo. Bij Statulia. En nu had ik gehoopt dat Pupilla jou...’

Ze zocht naar woorden.

‘Ik weet niets over hem na zijn vertrek. Waarom liet hij me achter? Betekende wat we daarvoor hadden dan niets?’

‘Pupilla heeft me daarover niets verteld.’

Ze boog verslagen het hoofd. Ik verwachtte dat ze zou wenen, maar ze beheerste zich.

En toen plantte de godin het Idee.

‘Misschien kan ik je wel op een andere manier helpen,’ zei ik.

Ze keek op, twijfelde nog of ze zichzelf hoop zou toelaten.

‘En het mooie is dat jij mij kunt helpen. En nog iemand anders.’

Op haar gelaat vochten onbegrip en argwaan nog steeds om de overhand.

‘Er is iemand die wellicht weet wat jij wilt weten. En jij weet ongetwijfeld zaken die zij wil weten.’

‘Wie bedoel je?’

‘Ovidia was vanmorgen hier. Ik kon haar niet helpen, net zoals ik jou niet kon helpen.’

‘Zijn dochter? Vergeet het, Isidorus. Ze haat me: ze zal nooit met me willen praten. Al als kind keek ze me met die haatdragende ogen van haar aan. En ze probeerde Statulia tegen me op te zetten.’

‘En jij? Wat vind jij van haar?’

‘Ik ben een slavin, Isidorus.’

‘Dat betekent niet dat je geen gevoelens hebt.’

Ze leek verrast door mijn opmerking. Prompt liet ze haar slaafse argwaan varen en haar gezicht ontspande zich.

‘Ik heb medelijden met haar. Het heeft haar nooit aan iets ontbroken, maar toch is ze nooit gelukkig geweest.’

‘Ik had de indruk dat het iets met haar moeder te maken heeft.’

‘Wellicht. Natuurlijk wou Statulia haar voor de waarheid beschermen, maar misschien was dat een vergissing. Niet begripen kan erger zijn dan verdriet.’

‘Ze is zeer jong getrouwd.’

‘En met wie dan nog! Juventius was een slechte keuze.’

‘Was er een reden voor dat vroege huwelijk?’

‘De gelegenheid deed zich voor.’

‘Maar toch... enkele jaren verlovings is niet ongewoon, begrijp ik.’

‘Haar vader wou het zo. Zijn vader en moeder waren akkoord. Ovidia kon niet weigeren.’

‘Wou ze dat dan?’

‘Weet ik niet. Jij zei dat je me kon helpen, Isidorus, maar als je enige raad is dat ik met haar zou praten...’

‘Jij niet, ik. En ik praat met jou over wat zij wil weten.’

‘En je denkt dat ze daarmee zal instemmen?’

‘Ik weet het zeker.’

‘Maar als ze hoort dat ik...’

‘Ik geloof dat als ze moet kiezen tussen wat jij weet, en haar haat voor de boodschapper, haar keuze snel gemaakt zal zijn. En jij zou het vertrouwen van je meesteres niet beschamen omdat je het niet aan Ovidia vertelt, maar aan mij.’

Cypassis keek sceptisch, maar ik zag dat ik al gewonnen had.

‘Ik moet naar huis: Statulia’s dutje is bijna voorbij.’

‘Ik praat met Ovidia en laat je iets weten. Ook het hoe, waar en wanneer.’

‘Dank je, Isidorus. Moge de godin je zegenen.’

‘Dat heeft ze al gedaan.’

Al was ik niet helemaal zeker of ze mijn methode wel zou goedkeuren...

Het kostte me weinig moeite Ovidia te overtuigen. Ik riskeerde het niet haar af te schrikken met de naam Cypassis. Ik liet haar weten dat ik een manier kende om haar de informatie te bezorgen die ze wenste, op voorwaarde dat ze zelf een aantal vragen over haar vader wilde beantwoorden. De godin zou als tussenpersoon dienen. Ik zag haar nadenken: ze leek me een intelligente jongedame en misschien beseftte ze heel goed wie mijn informatiebron moest zijn, maar kennelijk beviel het opzet haar wel.

‘Hoe gaat het verder?’ vroeg ze.

‘Schrijf voor mij de vragen op die je wilt stellen. Ik bezorg ze aan de andere partij en kom terug met de vragen die zij wil stellen.’

‘Akkoord.’

‘Besef wel, Ovidia, dat je door deze overeenkomst in de tempel van Isis te aanvaarden, gebonden bent aan een heilige belofte tegenover de godin om jouw deel ervan na te komen.’

‘Voor wie zie je mij aan, Isidorus?’

‘Ik ken je niet lang genoeg om je voor om het even wat aan te zien. Ook als je de vrouw van Augustus of de eerste de beste marktvrouw was geweest, had ik dezelfde waarschuwing uitgesproken.’

Ze knikte. Heel even zag ik haar stuurse blik plaats maken voor onderwerping.

Ik gaf haar een wastafeltje en een stilus en ze schreef haar vragen op:

Wat is er met mijn moeder gebeurd?

Waarom wil niemand over haar praten?

Waarom heeft mijn vader me in Sulmo achtergelaten als kind?

Wat deed hij al die tijd toen hij niet in Sulmo was?

Kende hij toen al zoveel vrouwen?

Houdt hij van me?

De volgende dagen had ik verscheidene gesprekken met Cypassis in mijn cel in de tempel. Ze kwam op regelmatige tijden, telkens als ze in het huis van haar meesteres gemist kon worden. Het zou me niet langer mogen verbazen dat de godin mij het wachten tussen twee gesprekken steeds bespaarde. Cypassis zei telkens wanneer ze zou terugkeren. Ik schreef mijn verslag in kortschrift van wat ze me die dag had verteld volledig uit, viel in slaap en zodra ik mijn ogen opende zat ze weer voor me, alsof ze nooit weg was geweest. Ons laatste gesprek vond plaats op de dag van de tweede Equirria (*14 maart – wagenrennen ter ere van Mars*). Ik herinnerde me achteraf enkel de gesprekken, niets van wat er in die dagen verder nog was gebeurd, alsof de godin de tussentijd had gewist, zoals Jupiter – zo vertellen de dichters – ooit een dag liet verdwijnen om twee nachten na elkaar te kunnen samenzijn met Alcmena, die Hercules zou baren. De vrucht van mijn kuise samenzijn met Cypassis was wel geen vlees en bloed, maar aangezien ook van Hercules nog enkel geschreven sporen

overblijven en dit relaas misschien ook goddelijke gevolgen zal hebben, acht ik deze vergelijking, hoewel wat frivol en onbescheiden, niet geheel ongepast.

Op mijn aandringen gaf Cypassis meer details over haar dominus' leven dan strikt noodzakelijk voor het beantwoorden van Ovidia's vragen. Ik wist haar ervan te overtuigen dat die zijn gedrag begrijpelijker zouden maken. Ik vertrouw erop dat de godin mij het verzwijgen van mijn ware motieven zal vergeven. Het hiernavolgende is de neerslag van Cypassis' relaas.

CYPASSIDIS HISTORIA

/.

Sermo prima

‘Wie zijn werk kent kan er alles in terugvinden over de schrijver.’ Dat heeft Mentor, de beheerder van de villa in Sulmo en de dominus’ oude **paedagogus** me ooit gezegd, toen ik op zoek was naar antwoorden. Mijn dominus had me achtergelaten in Sulmo bij zijn stugge moeder en zijn verbitterde vader. Ik begreep het niet, ik begreep hem niet. Hoe kon hij? Na al die jaren? Ik weet dat hij mijn meester was en ik zijn slavin, maar in zijn slaapkamer hadden die woorden geen enkele betekenis gehad. Ik was zo zeker dat hij me zou vrijlaten en dat ik zijn concubine zou worden. Een huwelijk zou zijn vader nooit hebben toegestaan, maar concubine was bijna hetzelfde⁴. En nu opeens had hij zijn jonge dochter meegesleurd naar Roma en het landgoed in Sulmo verder aan zijn vader overgelaten – wat in die tijd betekende: aan Mentor. Hij was duidelijk niet van plan terug te keren.

Ik moest weten waarom. Ik waagde het zelfs aan Statulia te vragen of er nieuws was van haar zoon, maar ze gunde me geen antwoord.

Mentor zag me op een dag woedend een papyrusrol op de grond gooien. Hij maakte zich kwaad. Had de dominus me zo weinig respect voor literatuur bijgebracht? Hij probeerde streng te klinken, maar dat lukte nooit erg goed: hij was altijd beter als leraar dan als opzichter.

Ik verontschuldigde me en hij glimlachte begrijpend. En toen begon ik te praten. Het kwam er in één lange geut uit: ik moet een heel schouwspel geweest zijn, maar hij bleef glimlachen, niet spottend, maar troostend. En toen zei hij dat dus, over een schrijver en zijn werk.

⁴ De huwelijkswet voorzag in samenwonen als voorbereiding op een huwelijk en verwachtte van samenwonenden ook partnertrouw. Het verwachte verzet van Ovidius senior tegen een huwelijk is te verklaren omdat een huwelijk met een vrijgelatene voor een senator (in spe) verboden was en dus Ovidius’ afzweren van een ambtelijke carrière expliciet zou hebben gemaakt.

Ik sprak hem heftig tegen. In de jaren waarin we samen waren, na de dood van zijn tweede vrouw, had de dominus me met veel geduld leren lezen. Dat had ik hem gevraagd: ik genoot er altijd van als hij me gedichten voorlas in bed. Ik wou ze zelf kunnen lezen als hij er niet was. In de Amores staan twee gedichten met mijn naam, maar die gaan over iets dat jaren eerder is gebeurd. Bovendien werden al die Amores geschreven voor de dood van Claudia. Ik had er niets aan, ze gaan niet over mij maar over zijn 'Corinna', mijn vroegere domina Pupilla. In de gedichten die hij vorig jaar schreef voor de ingekorte versie van zijn Amores (alleen mijn dominus kan het bedenken nieuwe gedichten te schrijven voor een bundel die wordt ingekort!) herken ik wel hier en daar een detail uit onze liefde, maar niets ervan helpt me begrijpen waarom hij mij toen opzijschoof.

En aan zijn Heroidum Epistulae had ik helemaal niets: die zijn zo onpersoonlijk.

Dat op zich vertelde al veel, zei Mentor.

Ik ben een kapster, een Aethiopische, en naast de lessen die ik van de dominus had gekregen was ik nooit naar school geweest. Hij moet in mijn ogen hebben gezien dat hij wat duidelijker moest praten.

'Heb je dan niets geleerd van de Amores?'

Ik herkende zaken uit zijn leven met Pupilla, maar anders. Hij draait dingen om. Als hij iemand heeft bedrogen, schrijft hij het op alsof hij zelf werd bedrogen.

Mentor vroeg of ik had gemerkt dat hij zichzelf voorstelt als een slaaf van zijn geliefde. Terwijl ik eigenlijk zijn slavin ben en Pupilla zijn vrouw was, die hem moest gehoorzamen.

'Poplis Oviedis' – ik herinner me duidelijk dat hij zijn Paelignische naam gebruikte – 'is een zeer gevoelig man,' zei Mentor. 'Hij gebruikt zijn poëzie om alles wat voor hem onaangenaam is te herscheppen, om Publius Ovidius te kunnen zijn. De omkering is zijn manier van overleven.'

Dus als hij ergens grapjes over maakt, is het iets dat hem diep heeft geraakt. Hoe afstandelijker hij over iets schrijft, hoe zwaarder het op hem weegt.

‘Maar zijn Heroidum Epistulae gaan helemaal niet over hem,’ protesteerde ik.

‘En dus gaan ze zeker over hem. Pas toe wat je geleerd hebt, Cypassis, en je zult het begrijpen.’

En met die woorden liet hij me alleen.

Het heeft me wat tijd gekost, maar uiteindelijk is het me gelukt. Eens je het door hebt is het simpel. Omkering. Hij laat een vrouw aan het woord die door haar man is verlaten. Dat betekent dat hij klaagt over de vrouw die hem heeft verlaten.

Ik zie dat je het nog niet helemaal begrijpt, Isidorus. Laat me je een voorbeeld geven: ik heb er later nog vaak met Mentor over gepraat. Hij heeft me goed geholpen om het hele verhaal helder te krijgen.

De Heroidum Epistulae zijn, zoals je misschien weet, een verzameling brieven in verzen, zogenaamd geschreven door beroemde vrouwen uit de mythen. Al die vrouwen klagen erover dat ze door hun man op een of andere wijze in de steek zijn gelaten. Propertius had eerder een gedicht geschreven in de vorm van een brief van een vrouw, en mijn dominus had geprobeerd beter te doen met zijn brief van Medea aan de ontrouwe Jason. Die schreef hij nog voor de dood van Claudia. Hij vond het waarschijnlijk een grappig idee omdat het de Amores omdraait. Die gingen over een echte vrouw die een echte man verliet, terwijl het eigenlijk andersom was. In de brief van Medea verliet de man de vrouw, alsof hij nu volwassen genoeg was om toe te geven hoe het echt was gegaan. Alleen zijn Medea en Jason natuurlijk niet echt. En zelfs als iemand een verband zou leggen met zijn leven kon hem dat niet meer raken. Hij was gelukkig met zijn Claudia.

En toen stierf ze. Het leven bootste zijn werk na, hij werd echt verlaten. Opnieuw verdedigde hij zich tegen de pijn met poëzie. Zijn Medeagedicht gaf hem het idee. Zijn pijn was die van Medea. Maar als *hij* de vrouw was, kon hij niet verlaten zijn door een vrouw. Dus was Claudia niet dood. Door die omkering kon hij over zijn verlies schrijven, zei Mentor, zonder boven elk vers in tranen uit te barsten. De brieven zijn

een zelfportret in de gedaante van vrouwen. Zo probeerde hij de dood van Claudia weg te dichten.

De eerste brief die hij schreef kort na Claudia's dood is een goed voorbeeld. Het is die van Briseïs. Zij was tijdens de Trojaanse oorlog krijgsbuit van Achilles, en koning Agamemnon nam haar van hem af. Het begin van de Ilias, vertelde Mentor me.

Toen ik de brief herlas na Mentors les, herinnerde ik me meteen een scène die ik als slavin had meegemaakt in het jaar waarin Claudia stierf. Drusus, de broer van Tiberius Nero, had net de Alpenvolkeren verslagen (15 v. Chr.). De dominus vond het grappig dat zijn **patronus** Messalla een beetje gepikeerd was door het nieuws. Iemand had hem er in de senaat mee getreiterd dat hij die Alpenbewoners destijds dan toch niet zo klein had gekregen als hij had beweerd⁵.

De bevalling had Claudia uitgeput: ze was geen kind meer, net twintig, maar zeer tener. Ze had veel bloed verloren en brandde op van de koorts. Op de Matronalia, een dag waarop zowel moeders als de god Mars worden vereerd, stierf ze in de villa bij de Mulviusbrug. Leven en dood verenigd in één dag en in één vrouw. De dominus was helemaal ontredderd. We vertrokken onmiddellijk naar Sulmo voor de begrafenis. Hij wilde het kind niet zien. Ik had er met plezier voor gezorgd, maar Statulia eiste haar voor zich op en kocht er een voedster voor. Senior probeerde hem af te leiden door hem bij het beheer van het landgoed te betrekken, maar het was ook duidelijk hoe teleurgesteld hij was dat het kind een meisje was. Hij vond ook dat zijn zoon zich aanstelde. Mijn dominus liep rond als een halve dode, met een star gelaat en ogen zonder leven. Alleen bij Mentor kwamen zijn verdriet en woede eruit, in lange huilbuien en razend gebrul tegen de wereld.

Ik wist niet goed hoe hem te benaderen in die eerste dagen, maar Mentor liet me verstaan dat ik in de buurt moest blijven.

⁵ Messalla had een expeditie tegen deze volkeren geleid in 34 v. Chr. en een akkoord met hen bereikt.

Dat hij zelf wel zou aangeven wanneer hij me nodig had. En dat bleek ook, na enkele dagen. Ik was blaadjes uit de vijver in de tuin aan het vissen toen ik plots een hand op mijn schouder voelde. Hij wenkte me met zijn hoofd en ik volgde hem naar zijn kamer. Hij lichtte mijn tuniek op, gooide me voorover op het bed en nam me zonder woorden, maar gelukkig niet zonder voorbereiding, langs mijn smalle ingang. Hij begon na afloop onmiddellijk te wenen. Ik troostte hem, waste hem en legde me naast hem neer tot hij in mijn armen in slaap viel.

Toen ik wakker werd lag hij niet meer in bed. Ik zag hem aan zijn schrijftafel zitten en wou naar hem toe gaan. Toen hoorde ik hem praten, alsof er iemand anders in de kamer was. Hij hield de verlovingsring die hij indertijd aan Claudia had geschonken in zijn hand en staarde er geconcentreerd naar. Een ovalen robijn gevat in goud. Hij sprak alsof ze voor hem zat.

Waarom had ze het opgegeven? Hield ze dan zo weinig van hem? Waarom had ze hem overgeleverd aan zijn vader? Waarom had ze niet op hem gewacht? Haar vriendin had hem bedrogen: ze had hem gerustgesteld, gezegd dat ze weer beter werd. Daarom had hij het huis even verlaten en was hij er niet bij geweest toen ze stierf. En al die andere mensen die ze had teleurgesteld: haar ouders, zijn ouders, hun vrienden... Alles had hij voor haar willen opgeven, zijn vrienden, zijn familie... Toen hij het nieuws kreeg dat ze was gestorven, had hij gesmeekt om ook te mogen sterven. Ze wist niet wat ze had aangericht: zelfs zijn vader miste haar. Die had haar al lang vergeven dat haar kind een meisje was: ze hoefde zich daar heus niet voor te schamen. Hij had alles voor haar gedaan, zou haar nooit hebben bedrogen: hij zwoer het bij zijn eerste vrouw en wenste dat hij haar van de dood kon terugkopen! Toen barstte hij in tranen uit en smeekte haar bij hem terug te komen. En als ze het niet voor hem wou doen, dan voor haar arme moeder en haar hulpeloze dochter. Anders zou hij haar weldra volgen in de dood.

Het was belachelijk en hartverscheurend tegelijk, maar ik wist dat het geen zin had te proberen hem te troosten. Enkele

dagen later nam hij me mee naar Roma en liet Ovidia bij zijn ouders achter.

In de brief van Briseïs (*Heroides III*) herkende ik alles in spiegelbeeld: Briseïs verwijt Achilles dat hij haar heeft afgestaan aan koning Agamemnon, dat hij zich niet heeft verzet. Hield hij dan zo weinig van haar dat hij haar niet terugvraagt? Nochtans had zijn vriend Patroclus gezegd dat hij dat weldra zou doen en veel vrienden waren hem komen smeken om zich met Agamemnon te verzoenen. Ze had haar familie en haar man verloren door Achilles, maar haar liefde was haar dat verlies waard. Er is een gerucht dat hij Troia weldra zou verlaten en ze smeekt hem haar mee te nemen. Agamemnon wil haar ook teruggeven, en zich met hem verzoenen is geen schande. Ze is zijn slavin, zweert bij haar dode man en broers dat ze hem altijd trouw is geweest. Hij is degene die haar bedriegt, wellicht heeft hij ondertussen al andere slavinnetjes in zijn bed. Hij is laf geworden, durft Agamemnon niet uit te dagen. Ze biedt aan te bemiddelen tussen de twee en vraagt hem te denken aan zijn vader en zoon, die niet willen dat hij zijn eer verliest. Ze dreigt met zelfmoord als hij haar niet komt halen. Je ziet zelf wel hoe het werk, niet Isidorus? Alle geslachten omgekeerd. De dominus is Briseïs, Claudia is Achilles. En de dood is Agamemnon. En zo was elke brief een stuk van zijn schild tegen het verdriet.

Dat jaar woonden we meestal in de villa aan de Mulviusbrug: nu Ovidia er niet meer was en – op de ring na – alle sporen van Claudia waren uitgewist, kon hij het huis wel verdragen. Hij vermeed zelfs zoveel mogelijk de stad. Gelukkig voor hem was Messalla ook meestal in zijn villa op de Collis Hortulorum, zodat hij niet ver hoefde te gaan als de grote man hem nodig had. De enige voor wie hij nog wel naar de stad kwam was Marcia, de vrouw van Paullus Fabius Maximus (die zelf in Gallia was met Augustus). Hij had hun huwelijksgedicht geschreven en zij was sindsdien zeer op zijn gezelschap gesteld. Maar zelfs die bezoeken waren zeldzaam. De enige andere reden waarom hij af en toe naar Roma kwam was

omdat hij jurylid was in de rechtbank van de **Honderd Mannen**. Daar mopperde hij nooit over. De saaie processen over bagatellen deden hem zijn ellende even vergeten. Zijn taak als een van de honderd rechters was bovendien iets dat zijn vader in Sulmo als een voorname positie kon voorstellen. De meeste processen eindigden tegen de middag, dus hielden ze hem niet al te veel af van zijn schrijven – dat was in die periode echt van levensbelang.

Zijn andere afleiding waren de bezoeken van zijn vrienden. Er waren er niet erg veel die hij wou zien: Macer, Brutus, Tuticanus, Atticus en af en toe – maar nooit samen met de anderen – Hyginus, zijn oude **grammaticus** die al sinds jaren de bibliotheken van Apollo leidt.

Als ze er waren was het als in de zorgeloze tijd van tussen zijn twee huwelijken: grappen, drinken, gedichten voordragen – meestal de Amores; hij vertrouwde zichzelf nog niet genoeg om zijn brieven voor te lezen. Ze waren niet schunnig genoeg en zouden de sfeer maar verpesten, zei hij als iemand ernaar vroeg.

Hij praatte ook vaak met Claudia in de robijn van haar ring. Afwisselend dankte en vervloekte hij haar omdat ze van hem ‘een moeder had gemaakt’. Hij verdroeg niet dat anderen over zijn dochter begonnen, haar naam mocht niet genoemd worden.

Vrouwen kwamen niet in de villa. Ook mij heeft hij dat eerste jaar niet meer aangeraakt. Eén keer, toen ik de offerhaard van de **Lar** schoonmaakte stond hij plots achter me en dacht ik dat hij me zou nemen. Ik draaide me om en keek hem aanmoedigend aan. Maar hij zuchtte alleen en zei: ‘Neen. Nog niet.’

Het volgende jaar (14 v. Chr.) verliep grotendeels zoals het vorige: de dominus kon en wou het overlijden van Claudia niet achter zich laten. De rechtbank was in het begin van het jaar ook geen afleiding omdat op het forum de basilica Aemilia, waar de zittingen plaatsvonden, afbrandde. Ook het huis van de Vestaalse Maagden werd door die brand beschadigd. Hij ging ook niet naar Sulmo – een keer hoorde ik hem tegen

Hyginus bekenen: 'Ik kan haar niet zien! Ik ben zo... boos.' Hyginus zei dat het toch stilaan tijd werd het verleden van zich af te zetten. Hij knikte, maar zei dat het hem niet lukte.

'Ik verwacht nog elke dag haar weer naast me in bed te zien liggen,' zei hij plots na een lange stilte tegen Brutus, die op bezoek was om een heel andere reden.

Die andere reden was politiek. De dominus had zich daar het voorbije jaar niet mee beziggehouden. Zo had hij pas op de Kalendae van Januarius beseft dat Marcus Licinius Crassus Frugi, een van de twee mannen die tot consul waren verkozen, dezelfde was die korte tijd met Pupilla was getrouwd. Brutus was bang dat dit hem misschien nog meer uit zijn evenwicht zou brengen. Maar hij glimlachte alleen maar. 'Toch nog een consulaat in de familie,' zei hij. Ik weet dat familiebanden ook na een echtscheiding nog een beetje blijven bestaan, maar dit was wel een heel 'poëtische' kijk op zijn relatie met Crassus! Brutus was in ieder geval gerustgesteld en bleef voor de lunch - gebraden vis met olijven en brood, herinner ik me - die ze in het **tablinum** gebruikten. Het was toen ik de resten afruimde - de dominus had zijn vis nauwelijks aangeraakt - dat ik hem de opmerking over Claudia hoorde maken.

De vage familieband maakte dat de dominus min of meer verplicht was Crassus Frugi te gaan feliciteren. Hij liet er wat tijd over gaan, maar liet zich ten slotte toch per draagstoel naar de Porta Collina brengen.

Hij was bijna vrolijk toen hij weer thuiskwam. De volgende dag vertelde hij aan Atticus enthousiast over zijn bezoek aan de nieuwe grote man. Hoe trots die had geleken, alsof hij de macht had overgenomen van Augustus. Iedereen wist dat hij niet meer macht had dan om het even wie van zijn bezoekers, zelfs nu Augustus in Gallia was en Agrippa in het Oosten. Niet alleen de **stadsprefect**, Titus Statilius Taurus, maar zowat de hele familie van de Princeps, natuurlijk of aangetrouwd, is machtiger dan de consuls. Zelfs Messalla had wellicht nog meer invloed. En Maecenas, ook al leek die zich niet meer met de staat te bemoeien.

'Nu ja, als Crassus tevreden is met het bladgoud van de macht...' zei hij. Dat heb ik onthouden: vond ik mooi. Het deed me plezier hem zo opgewekt te horen praten.

Uiteraard had de consul gevraagd of de dominus een gedicht had geschreven voor de gelegenheid. Daar had hij toch wel de tijd voor, nu de **Honderd Mannen** zonder werk zaten. Crassus had geprobeerd een grapje te maken over de Vestaalse Maagden in hun witte gewaden, die als een kakekende troep keukenmeiden het servies van hun godin van de vlammen probeerden te redden. Toen zijn publiek gegeneerd reageerde op zijn heiligschennis, riep hij luid dat de dominus een van zijn favoriete dichters was. Niet dat hij ooit voorlezingen organiseerde. Crassus hield niet echt van poëzie, alleen van aanzien, zei de dominus.

Het was de eerste keer dat hij een van zijn nieuwe gedichten voorlas. De brief van Dido aan Aeneas (*Heroides VII*).

Crassus begreep 'de boodschap' van de brief, beweerde hij achteraf zelf. Het onderwerp verwees onvermijdelijk naar Augustus. Sinds Vergilius kende iedereen de link tussen hem en zijn 'verre voorouder' Aeneas. Een vrouw die klaagt over het vertrek van Aeneas kon maar twee dingen zijn: ofwel een allusie op zijn minnares die zich in de steek gelaten voelde: dat verwees dus naar de fameuze affaire van Augustus met Terentia, de vrouw van Maecenas, waar iedereen het over had en die volgens sommigen de echte reden was waarom hij naar Gallia was gereisd. En waarom Livia hem vergezelde. Maar het kon ook anders gezien worden. De stad Roma die haar leider verwijt haar in de steek te laten: hij was tenslotte al drie jaar in Gallia. Een mooie - en voorzichtige - omkering, vond Crassus; Dido verwees uiteraard in de eerste plaats naar Carthago, maar als je Aeneas kon zien als Augustus, kon je Carthago met wat goede wil ook wel zien als Roma. Hij hield meer van de eerste interpretatie: het verhaal ging toch in de eerste plaats over ontrouw. Maar de tweede betekenis was mooi meegenomen, vond hij.

'Crassus doet alsof hij zijn consulaat niet dankzij maar ondanks Augustus heeft gekregen,' zei Atticus. De dominus glimlachte alleen maar. Een beetje spottend. Crassus' inter-

pretatie amuseerde hem maar hij vertelde niet waarom. Atticus vond ze 'verrassend scherpzinnig'.

De dominus' glimlach werd een beetje droevig. Alsof Atticus hem teleurstelde.

Je zult het al begrepen hebben, Isidorus. Wat Crassus erin zag was precies wat de dominus had gehoopt. Een commentaar op de wereld verborgen onder een klaagzang. Hij wist nu dat hij zijn gevoelens genoeg had vermomd om ze prijs te geven.

Want natuurlijk was Dido niet in de eerste plaats Terentia, of Roma. Dido was Ovidius. En Aeneas was Claudia.

Vind je het vreemd dat hij na een jaar nog steeds zo onder haar dood leed? Zo scherp als in het gedicht voelde hij het niet meer. Mentor heeft me ooit verteld dat leed moet slijten alvorens men erover kan schrijven. Maar echt over was het niet. Het gaat nooit echt over. Ik weet het: ik heb mijn beide ouders en mijn broer verloren als kind toen ik slavin werd. Het verdriet verandert, maar het blijft. En zeker bij iemand als de dominus.

Toen Atticus weg was vroeg hij me of ik na het afruimen naar zijn slaapkamer wou komen.

Ik had hem de jaren tussen zijn twee huwelijken wel vaker in zijn bed gediend, dus het voelde allemaal heel vertrouwd aan. De dominus is niet een van die meesters die ervan houdt zijn bedgenoten pijn te doen. Hij vindt dat beide geliefden evenveel moeten genieten van het liefdesspel.

Achteraf begon hij weer zacht te wenen; hij klampte zich aan me vast, terwijl zijn tranen over mijn borsten dropen. Ik streelde zijn haren en rug om hem te troosten.

'Ze zou het begrijpen,' zei ik.

Hij maakte zich bruusk van me los en keek me verontwaardigd aan. Even vreesde ik dat hij me zou slaan.

'Het is haar verdiende loon!' siste hij en liep spiernaakt de kamer uit.

Ik vond hem later terug in het peristylum, nog steeds naakt. Het zicht van zijn net nog zo machtige lid dat slap tus-

sen zijn dijen bungelde maakte me triest. Hij staarde met een vreemde blik naar een kale struik, die werd gesnoeid door een tuinslaaf. Toen hij eindelijk naar binnen was gegaan, vroeg ik de slaaf wat er zo speciaal was aan die struik. Het was een Sneeuwbal, zei hij, maar waarom de dominus er zo naar had staan staren, begreep hij ook niet. Hij had nooit eerder enige interesse voor de tuin laten blijken.

Ik herinner me ook een brief die hij schreef aan zijn oude vriend Propertius in Assisium. Die had geschreven dat zijn vrouw Hostia was overleden. Ik beken dat ik zijn **scriba** (die had hij van zijn vader gekregen als huwelijksgeschenk. In vrolijker tijden had hij hem 'Tibulus' genoemd.) met een erotische belofte – die ik pas jaren later zou nakomen – zover kreeg dat hij het antwoord aan me voorlas.

Op enkele zinnen van troost na ging de brief helemaal niet over de dood van Hostia maar over *zijn* verdriet, waarover hij nooit met zijn vriend had kunnen spreken.

Hij beseftte dat het zinloos was, schreef hij, maar wat schaadde het hem er nog wat meer woorden aan te verspillen? Hij schreef hoe boos hij was geweest omdat Claudia haar huwelijksbelofte had gebroken en had gekozen voor de enige rivaal tegen wie hij machteloos stond. Maar wou die haar wel? Als zij hem bedroog, waarom kon ze die dan ook niet bedriegen?

'Wat wou ze nog meer van me, Sextus?' schreef hij. Hij hield nog steeds van haar, zelfs na wat ze hem had aangedaan. Maar zelfs zijn liefde kon haar niet terugbrengen. Zelf vond hij de dood geen aantrekkelijk vooruitzicht, maar welke andere keuze had hij nog, nu ze hem alleen had gelaten? Ze had niet eens aan haar dochter gedacht! Ach, hij had het kunnen weten: haar familie was verlopen adel, en wie weet hoeveel harten had ze voor het zijne al gebroken? Hij had haar van de schande gered door met haar te trouwen, jammer genoeg was hij verliefd geworden op haar. Had hij voor zo iemand Pupilla opgegeven? En toch wou hij haar nog steeds terug. Misschien was hij inderdaad beter af geweest als hij Pupilla had teruggenomen! Hij beweerde zelfs dat hij ook de

nagedachtenis van zijn broer had onteerd door zo'n onwaardige vrouw te kiezen.

'Ik wou met haar een nieuw leven opbouwen. Ik had iedereen kunnen kiezen, maar ik koos haar! En wat kreeg ik? Iemand die man en kind verliet. Die haar eigen kind overleverde aan de dood!'

Propertius zou misschien vinden dat hij onredelijk was: dat hij haar niet kon verwijten wat het lot haar had aangedaan. Maar wat kon het lot hem schelen?

'Waarom de wil van de goden respecteren als die me schade berokkent?'

Nee, ze had het gewoon hoog in haar bol: eerder dan de problemen in haar leven te bekampen had ze als een vrouwelijke Hercules of Theseus geprobeerd de dood te verslaan!

'Ik weet dat mijn rivaal haar nooit aan me zal teruggeven, maar waarom wil ze me – al is het maar in mijn dromen – niet af en toe bezoeken? Even maar. Want hoe moet ik verder leven zonder haar?'

Hij wist zeker dat Sextus het zou begrijpen. Zeker nu.

Toen Tibulus klaar was met lezen en tevergeefs wachtte op zijn beloning, rolde er een traan langs mijn wang. Gelukkig viel ze naast de brief die hij tussen ons op tafel had gelegd, zodat mijn nieuwsgierigheid verborgen bleef.

Dat bedoelde hij dus met die brief van Dido, Isidorus. Je kunt het zelf nalezen, als je wilt.

//.

Sermo secunda

Het eerste wat hem – al was het maar af en toe – uit zijn verdriet wist te halen was een blijge gebeurtenis in het gezin van Messalla Corvinus. Die was twee jaar eerder getrouwd met de jongste zuster van senator Marcus Aurelius Cotta, ook een dichter, die je misschien kent van zijn bijnaam Ponticus. Na een jaar hadden ze al een dochter gekregen, maar in het voorjaar van Crassus' consulaat beviel Aurelia van een zoon: Manius Valerius Messalla Maximus^{1*}. Uiteraard moest de dominus de ouders gaan feliciteren. Enkele maanden eerder was hij nog te verdrietig om het huwelijk bij te wonen van Messalla's eerste zoon Messallinus met Volusia², een nicht van Tiberius Nero. Alleen al het feit dat haar moeder Claudia heette had ervoor gezorgd dat hij zich een **internundinum** in zijn kamer opsloot.

Ik was dus bang dat ook deze baby hem weer aan zijn Claudia zou herinneren. Hij zag er ook verre van vrolijk uit toen hij zich klaarmaakte voor het bezoek. Al even vreemd was dat hij naast Tibulus ook mij meenam. 'Om de cadeautjes te dragen'.

Het was mijn eerste keer in de villa van Messalla. Ben je er al geweest, Isidorus? Nee? Moet je zeker doen als je de kans krijgt. Hij is nog mooier dan die van Maecenas. Hij werd meer dan zeventig jaar geleden gebouwd door Lucius Licinius Lucullus en later gekocht door de vader van Messalla. Hij staat op de top van de Collis Hortulorum⁶ en de bijhorende tuinen lopen in terrassen naar beneden tot aan de voet van de heuvel en de oude stadsmuur. Op elk terras staat een fontein met een beeld van telkens een andere watergod en overal in de tuin staan nog meer standbeelden. Er is een mooie Nimfengrot met een fontein en prachtige mozaïeken. De mooiste vind ik die met Cupido op een dolfijn. Er staat ook een eng beeld van een barbaar die zijn mes staat te slijpen om Marsyas, die

* noten in **Georgia Pro Black** verwijzen naar de nieuwe informatie voor classici en historici in de annex (apart gepubliceerd).

⁶ Vandaag staat op deze plaats de beroemde villa Borghese.

de god Apollo heeft beledigd, levend te villen. Dat beeld zie je staan vanuit een van de vele eetzaal, die Lucullus de Apollozaal noemde. Op een van de lagere terrassen groeien de speciale kersenbomen³ - die dag in volle bloei -, die Lucullus, na zijn overwinning tegen koning Mithridates, als eerste uit Pontus naar Roma bracht. Ja, ik heb in het gezelschap van mijn meester ook andere dingen geleerd dan manieren om hem in bed te plezieren. Zelf vond hij de bibliotheek het mooiste deel van het hele complex. Dat zei hij toch die nacht toen ik na het vrijen niet uitgepraat raakte over wat ik had gezien.

De baby lag ongekleeft in een wieg in de peristylumtuin van de villa zelf. Zijn gouden bulla⁷ bengelde boven zijn hoofd. De dominus zei dat Messalla ook zijn eerste zoon op die manier aan zijn gasten had getoond, tweeëntwintig jaar eerder. Toen we bij het verhoogje aankwamen waar de vader en moeder de gasten groetten en geschenken aannamen, liep ik nog helemaal te dromen van de prachtige tuin. Bijna miste ik het handgebaar dat ik het amfoortje Sulmonese wijn aan de dominus moest doorgeven, zodat hij het kon overhandigen.

‘Moge hij deze wijn drinken op de dag van zijn eerste consulaat,’ zei hij en Messalla glimlachte vriendelijk. Wijn uit Sulmo bewaart erg goed, maar Tibulus betwijfelde dat Messalla er zo lang zou kunnen afblijven.

Ik zag de dominus even bevroren toen hij een slavin met de eenjarige Valeria op de arm naast Aurelia zag staan. Hij keerde zich naar de wieg van de kleine Maximus, al leek hij bang voor wat hij daar zou vinden. Het kind lag vrolijk te spartelen onder zijn baldakijntje. Heel even staarde hij star naar de baby, hij leek op iets te wachten, maar plotseling was het alsof er een masker van hem afviel. Zijn hele gezicht ontspande zich en ik zag een traan in de wieg vallen. Van ontroering, niet van verdriet. Hij keek smekend op naar Messalla. Die knikte welwillend en tot mijn verrassing, boog de domi-

⁷ Ronde amulet voor een jongen tegen het boze oog. Die van meisjes was maanvormig (lunula).

nus zich over de wieg en nam het kind in zijn armen. Hij hief het hoog boven zijn hoofd, als om het aan de zon te tonen en bracht het dan naar zijn gezicht toe. Hij gaf een teder kusje op een van de blozende wangetjes en legde de jongste Messalla terug in zijn wieg, draaide zich naar diens vader en knikte dankbaar. Na een tweede beleefde knik naar de moeder wenkte hij ons. We verlieten de villa Messallae met een andere meester dan die waarmee we gekomen waren. Die avond beminde hij me zeer vurig. Zonder tranen.

De volgende dag keerde hij terug naar de villa Messallae, en ook de volgende dagen. Hij toonde ook meer en meer belangstelling voor de tuinen van de villa Ovidia en begon de tuin-slaven te ondervragen over de verzorging van planten. In de maanden die volgden nam hij de zorg voor de peristylum-tuin geleidelijk aan van hen over. Hij plantte er ook een kersenpit die hij uit Messalla's tuin had meegebracht. Hij leek gelukkig als hij in de aarde zat te wroeten en struiken snoeide of een boompje verplante.

Ik deelde nu regelmatig zijn bed, waar hij zich van langsom minder voor zijn begeerte leek te schamen. Hij kwam ook weer vaker in het openbaar - de rechtbank van de Honderd Mannen was naar de Basilica Julia overgebracht -, ontving ook andere gasten dan zijn vrienden en bezocht de villa's van Crassus en van Fabius. Daar maakte hij kennis met Marcia's schoonzus Fabia Paullina. Haar man was ook niet in Roma en de twee schoonzussen zochten troost bij elkaar. Het leverde hem een uitnodiging op van Fabia.

In al die huizen las hij poëzie voor, als men erom vroeg. Vooral zijn Amores, die nog steeds heel populair waren. Zijn nieuwe gedichten liet hij voorlopig alleen lezen door zijn intieme vrienden Brutus en Hyginus, maar nooit samen. En door Messalla, die hij nu weer regelmatig bezocht, ook als er geen bijeenkomst van dichters was, maar er gewoon als vanouds werd gezeurd over Augustus en zijn trawanten. Veel hoorde ik daar niet van, alleen Messalla's gemopper over **stadsprefect** Taurus (hij had dezelfde post twaalf jaar eerder

geweigerd) en dat Agrippa zo pedant was geweest de triomf die de senaat hem had toegekend te weigeren.

De dominus bracht maandenlang vooral nieuws mee over Messalla's zoontje: zijn eerste glimlach, hoe hij op handen en voeten leerde kruipen en de kleur van zijn stront. Ik wist wel beter dan hem aan zijn eigen kind te herinneren. Ik was al blij dat hij eindelijk opgewekt was.

Naar het eind van het jaar toe werd hij geschokt door de dood van de tragediedichter Lucius Varius Rufus. Hij ging zelfs naar de begrafenis. Zijn vriend Sabinus was al even verbaasd als ik dat hij zo bekommerd was om een van Maecenas' 'huurlingen'.

'Zijn keuze in vrienden zegt niets over zijn werk,' antwoordde de dominus. 'Mijn Medea komt niet aan de enkels van zijn Thyestes. En hij was bescheiden en wijs genoeg om de Aeneïs na de dood van Vergilius uit te geven zoals hij hem vond.'

Het volgende jaar waren Augustus' stiefzoon Tiberius Nero en zijn vriend Quinctilius Varus consuls (13 v. Chr.). Het was in dat jaar dat de dominus de brief van Penelope aan Ulysses (*Heroides I*) schreef, de meest hoopvolle uit de verzameling. Hij had hem zelfs bijna aan een groot publiek voorgelezen: dat zou de eerste keer zijn geweest sinds de dood van Claudia (al was iedereen slim genoeg om daarover te zwijgen). Het was de bedoeling dat hij hem zou voorlezen op de derde dag voor de **Nonae** van Martius (5 maart), als deel van de grote spektakels die senator Lucius Cornelius Balbus organiseerde om het theater dat hij had laten bouwen in te wijden. Balbus had de dominus horen voorlezen bij Crassus. Op de avond ervoor deed het gerucht de ronde dat Augustus op de terugweg was naar Roma. Balbus grapte dat hij de Princeps weer naar Roma had gelokt met zijn theater. Die nacht was er een overstroming van de Tiber en het gebouw kon de volgende dag alleen per boot bereikt worden. Om de gunst van de goden af te smeken trok Balbus de uitnodiging voor de dominus in en stuurde er een naar een meer godvrezende dichter.